

**Викладачі музики вищої категорії Кирилюк Г.О., Катченко Т.С.
ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ Г.НЕЙГАУЗА НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ФОРТЕПІАННОЇ ШКОЛИ**

Університетський коледж Київського університету імені Бориса Грінченка,
Україна, Київ.

Анотація

Кирилюк Г.О., Катченко Т.С.

В статті розглядаються основні аспекти становлення творчої особистості Г. Нейгауза. Аналізуються та розкриваються шляхи підвищення та самореалізації творчого потенціалу майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: творчий потенціал, розвиток, особистість, педагогічна практика, професійна самореалізація

Аннотация

Кирилюк Г.А., Катченко Т.С «Влияние творчества Г. Нейгауза на формирование украинской фортепианной школы».

В статье рассматриваются основные аспекты становления творческой личности Г. Нейгауза. Анализируются и раскрываются пути повышения и самореализации творческого потенциала будущего специалиста.

Ключевые слова: творческий потенциал, развитие, личность, педагогическая практика, профессиональная самореализация.

Вступ

Історія українського виконавства нерозривно пов'язана з іменем видатного піаніста Генріха Густавовича Нейгауза. Його художньо-естетичні й педагогічні принципи мали значний вплив на формування української фортеп'яної школи.

Генріх Густавович Нейгауз народився 12 квітня 1888 року в Україні, у місті Єлисаветград. Його батьками були відомі у місті музиканти-педагоги, котрі заснували там музичну школу. Дядею Генріха був чудовий російський піаніст, диригент і композитор Ф. М. Blumenfeld. Концертна діяльність Г. Нейгауза

на Україні почалась у 1918р. в рідному Єлисаветграді (нині Кіровоград). Разом із своїм двоюрідним братом Каролем Шимановським вони організували концерти-лекції. З ними виступали сестра піаніста – Н. Нейгауз, лектор В. Дешевов, співачка Л. Балановська та інші. «Створювалось враження,- згадував Нейгауз, - що все місто і вся округа відвідували наші концерти, такий великий був потяг до мистецтва» [3]. Незабаром піаніст переїздить до Києва. «Улітку 1918 року я був у Києві. Я грав у Музичному магазині. Там були Ф.М. Блюменфельд і ще кілька осіб. Прийшов туди і Болеслав Леопольдович. Ми з ним познайомилися. Я грав Третю сонату Шимановського, сі-мінорну Шопена, щось Скрябіна. Після першого знайомства Болеслав Леопольдович відразу ж змусив мене дати концерт у Київській консерваторії. Ми потоваришували, часто зустрічалися. Тоді ж відбулася розмова про те, щоб я вступав до Київської консерваторії» [3].

К. Шимановський, Ф. Шопен, О. Скрябін – це композитори, з якими місто уперше почуло Г. Нейгауза. Надалі Генріх Густавович постійно виконуватиме їхні твори на київській сцені. Ф. Блюменфельд і Б. Яворський становили перше, найближче коло спілкування Г. Нейгауза у Києві.

22вересня 1918 року Генріх Густавович писав батькам: «Післязавтра на прохання професора Яворського дам у консерваторії концерт для професури і учнів . Це добре. Про мене і так вже багато говорять. Турчинський повідомив, що ніби розмовляв з інспектором Михайловим і з іншими про те, щоб запросити мене до консерваторії. Дуже можливо, що це вдасться» [3]. Отже, 24 вересня 1918 року Генріх Густавович уперше виступив у Київській консерваторії. 12 листопада 1918 року в газеті «Киевская мысль» з'явилося оголошення: «Вищий музичний інститут імені Лисенка. Знову запрошені і приступають до занять з другого півріччя 1918-1919року по класу співу заслужена артистка державних театрів М.А. Дейша-Сіюницька, по класу історії музики й естетики професор Петроградської консерваторії А.В. Оссовський, по класу фортепіано професор Тифліської консерваторії Г.Г. Нейгауз». У ці роки,

коли відходило в минуле Срібне століття російської культури, окремо взята територія» - Київська консерваторія – переживає золоту добу своєї історії. Звучить дещо парадоксально. І все ж... Революційні потрясіння, громадянська війна, нескінченні зміни влади в Києві зруйнували старі засади й орієнтири життя, призвели до важких умов, проте- спричинили приїзд до Києва і зосередження в ньому багатьох представників художньої інтелегенції. Одні шукали тут тимчасового притулку від знегод, чекали повернення в рідні краї, інші осідали, сподіваючись надалі виїхати за кордон. Зоряним і численним виявилось в ці роки товариство музикантів. На концертній естраді виступали відомі співаки - Л. Собінов, Н. Кошиц і піаністи О. Дубянський, Г. Мелех, композитор Р. Глієр, теоретик і піаніст Б. Яворський. Цю славу кагорту поповнили Ф. Блюменфельд і Г. Нейгауз [1].

Хто у двадцяті - тридцяті роки слухав виступи Нейгауза, - пише Я.И. Мільштейн, - той протягом усього життя придбав щось таке, чого не скажеш словами. Він незмінно приваблював до себе, надихав і надихав своєю грою. Він завжди був іншим й водночас у тому ж художником- творцем: здавалося, що не виконував музику, а відразу ж, на естраді творив. Він мав дивовижну пильність і душевну ясність, невичерпну фантазію, свободу висловлювання, вмів почути все потаємне, приховане. Він увесь віддавався почуттю. І водночас: був вимогливо суворий до себе, ставлячись критично до кожної деталі виконання» [1].

Програма виступу видатного піаніста завжди складалася з урахуванням аудиторії, але постійно зберігала принцип підвищення естетичного рівня слухачів. Г.Нейгауз намагається познайомити слухачів із симфонічною спадщиною Бетховена та Скрябіна, 1Х симфонію Бетховена в ансамблі з піаністом Б. Яворським та Л. Полонською. Звичайно, більша частина концертних виступів у ці роки відбувалася на громадських засадах. В 1920 році було проведено фестиваль пам'яті О. Скрябіна, відбувалося відкриття пам'ятника композиторові. Із промовама виступили Б. Яворський і Р.Глієр. Твори О.Скрябіна виконали Г.Нейгауз і Г.Мелех. Підсумовуючи

діяльність Г.Г.Нейгауза в Києві, Г.Коган писав: «Естрада для Нейгауза стала «святим місцем», трибуною, яка надає можливість артистові залучати публіку до найбільших досягнень мистецтва. Величезне зростання художніх вимог, поліпшення смаку, розширення горизонтів, розуміння і любов до нової музики, які з'явилися у публіки, - ось результати концертів Нейгауза» [4]. Усесвітньо відома нейгаузівська школа піаністичного мистецтва закладалася у Київській консерваторії. Серед багатьох київських вихованців Г. Нейгауза – Н. Перельман, Т. Гутман, В. Разумовська, А. Логовинський. Протягом 1920-1922 років Київська консерваторія переживала складні процеси структурування навчального закладу, пошуку нових форм організації навчального процесу. Г. Нейгауз разом з прогресивно налаштованими педагогами Б. Яворським, Ф. Блюменфельдом, К. Михайловим і активно налаштованою студентською молоддю прагнули оновити академічне життя. Г. Нейгауз був прибічником новацій. Такі студенти-активісти як: Григорій Коган, Арнольд Альшванг, Пилип Козицький, Михайло Веріківський з часом стали активними діячами української музичної культури. В Києві Генріх Нейгауз слухав юного Володимира Горовиця, оцінив його обдарування і був захоплений його бездоганним піанізмом. В 1924 році в залі Консерваторії виступив фортепіанний дует у складі В. Горовиця і Г. Нейгауза. Музиканти виконували «Море» К. Дебюссі та «Іспанську рапсодію» М. Равеля. Київська консерваторія подарувала Генріху Нейгаузу друга, супутника усього життя В.Ф. Асмуса. В. Асмус був педагогом Київської консерваторії і неодноразово як лектор супроводжував виступи Г. Нейгауза в різних залах Києва. На Україні Г. Нейгауз збагатив свій педагогічний досвід, мав широке спілкування, творчі здобутки, дружбу з чудовими людьми. «Від'їзд професора Нейгауза став невідплатною втратою для Київської консерваторії, яка втрачає в ньому одного з найкращих професорів, одного з вождів нового напрямку музичної педагогіки і активного діяча консерваторської реорганізації», - писав Григорій Коган [4]. Слід сказати, що автори друкованих праць про Г.Нейгауза роком його від'їзду з Києва вважають 1922 рік. Матеріали тогочасної преси

викликають сумнів щодо точності цієї дати. Так, газета «Пролетарська правда» від 6 вересня 1922 року дійсно сповіщала, що «в кінці вересня Нейгауз виїздить до Москви, куди його запрошено дати 8 концертів». А 16.1.1923р. він грав черговий концерт у Києві. 28 квітня 1923 року, а потім – у вересні та ж газета повідомила, що «Нейгауз дає свій прощальний концерт перед від'їздом до Москви» Це дає підстави вважати, що професор завершив учбовий рік в консерваторії і лише у вересні 1923 року остаточно виїхав з України [5]. Систематичні концерти в Києві не тільки не припинилися з переїздом піаніста до Москви, а й поширилися на Харків та Одесу, охопили всі піаністичні центри України. Про зміст і значення їх свідчать численні відгуки учасників, що збереглися в періодичній пресі. Всього на Україні з 1922 по 1930р. Г. Нейгауз дав понад 50 концертів, згаданих у пресі, і багато шефських, які не висвітлювалися на сторінках газет. У Києві концертне життя 20-х років було досить інтенсивним, бо тут виступали місцеві піаністи і велика кількість відомих гастролерів (з 1925р. Україна ввійшла в гастрольні плани Росфілу, а з 1928р. почала свою діяльність Українська філармонія). Тут грали В. Горовіц, Х. Ітурбі, Л. Сирота, О. Гольденвейзер, Г. Гінзбург та інші. Мистецтво Г.Нейгауза мало одностаєне визначення у авторів всіх рецензій. Його виконання стало еталоном художності, і в порівнянні з ним виявляли рівень майстерності того чи іншого концертанта. Інтерпретаційне обличчя Г.Нейгауза має певні елементи філософського мислення. Він глибокий інтерпретатор, що дбає передати не зовнішність твору, а ті думки, ідеї, той задум, ту технічну енергію, що втілив автор у свої твори [1]. «Цікаво, - пише харківський музичний оглядач у 1924р., - що майже ніхто, оцінюючи гру Нейгауза, не говорить про його техніку. Це дуже характерно і пояснюється тим, що величезна техніка, яку має Нейгауз, повністю підпорядкована художнім завданням...» Автору рецензії київської газети «Пролетарська правда» (1922р.) «хочеться відзначити ще одну рису Нейгауза. Він часто виконує твори, начебто вони його власні імпровізації. Є якась задумлива обережність в його музиці, неначе він відшуковує відповідні звуки,

для тих мелодій, які звучать в глибині його самого». Ці висловлення й характеризують основні риси творчого почерку художника-мислителя, справжнього поета фортепіано [5]. Виконавська діяльність Г. Нейгауза характеризується насамперед збереженням і розвитком традицій прогресивної російської піаністичної школи в нових умовах, а також активною пропагандою сучасного реалістичного мистецтва російських та зарубіжних композиторів. Якщо проаналізувати його концертний репертуар 20-х років, то впадає в око, що вся увага зосереджена на пропаганді кращих творів світової музики: Бетховен, Скрябін, Рахманінов, Й.- С. Бах, Моцарт, Гендель, Гайдн, Шопен, Шуберт, Ліст, Шуман, Вагнер, Брамс. Як митець з яскраво виявленою громадською позицією, він грає багато творів сучасних композиторів: Прокоф'єва, Стравинського, Шиманського, Дебюссі, Равеля, Мясковського, Крейна, О. Александрова, Гнесіна та інших. Українська преса неодноразово відзначала зацікавленість піаніста в популяризації реалістичної музики [5]. Особливе значення в цьому відношенні мали виступи Г. Нейгауза в Харкові, де піаністи були набагато слабшими, ніж у Києві, і в своїй виконавській діяльності відстоювали «принципову» позицію «чистоти» академічного репертуару, не зверталися до сучасної фортепіанної музики. С. Богатирьов, оцінюючи музичне життя Харкова тих часів, підкреслював відсутність у програмах концертів сучасних творів. Коли ж грали Прокоф'єва, Дебюссі, Равеля, Скрябіна, то «всі виступи мали великий успіх у слухачів і неодноразово повторювалися. Створюється враження, - писав він, - що публіка начебто випередила у своєму розвитку тих, чий професіональний обов'язок був не тільки виховувати музичний смак слухача на зразках старого, а й ознайомлювати з досягненнями сучасної музики». Тому, коли Г. Нейгауз виступив у Харкові (1924р.) з сучасною програмою (новий квінтет Гнесіна в ансамблі з квартетом ім. В. Вільома, твори Александрова, Прокоф'єва, Шиманського), місцева критика використала цей момент для наголошення принциповості виконання нового репертуару [5]. Концертна діяльність Генріха Нейгауза на Україні мала

великий вплив на формування української фортепіанної школи, на виховання музиканта нового типу, артиста-громадянина.

У повоєнні роки Г. Нейгауз неодноразово приїздив до Київської консерваторії як голова державної екзаменаційної комісії на фортепіанному і теоретичному факультетах. Усіх присутніх під час захисту дипломів вражала його всебічна ерудиція, уміння підвести до характеристики музичного твору і події, захоплював його гумор, тонка іронія і бездоганний такт. Професор Надія Олександрівна Горюхіна згадувала, як вона «плавала», відповідаючи на запитання, пов'язане з творчістю Р. Равеля, і з гордістю говорила, що її диплом підписав Г. Нейгауз.

У 50-60-і роки Г. Нейгауз проводив у Київській консерваторії відкриті уроки. Для Генріха Густавовича і численної аудиторії це були уроки музики, уроки виховання музиканта-людини, музиканта-митця. Ідеї і традиції, закладені Г. Нейгаузом, вірно оберігала талановита піаністка, чудовий музикант і педагог Оксана Григорівна Холодна. Принципи Г. Нейгауза («музика – мистецтво звука», «вірте авторові», «учитель музики, а не гри на фортепіано», «творче начало», «художній смак») вона втілювала у своєму класі, виховуючи у студентів культуру звука, природність фразування, заглиблення в музичний текст, прочитання авторських вказівок, неприйняття усього зовнішнього, музичного марнослів'я і бравади [6].

Школа Нейгауза – могутня гілка фортепіанної творчості. З-під його крила вийшли такі талановиті і різні артисти як: Святослав Ріхтер, Еміль Гілельс, Яків Зак, Євген Малінін, Станіслав Нейгауз, Володимир Крайнев, Олексій Любимов та ін.

Починаючи з 1932 року численні вихованці Г. Нейгауза завойовували премії на представницьких всесоюзних та Міжнародних конкурсах піаністів – у Варшаві й Відні, Брюсселі та Парижі, Лейпцигу та в Москві.

З 1935 року Г. Нейгауз регулярно виступає в пресі з статтями, присвяченими актуальним питанням розвитку музичного мистецтва, рецензує концерти радянських та зарубіжних музикантів. У 1958 році в Музгизе вийшла книжка «Про мистецтво фортепіанної гри. Записки педагога» - ця книга і сьогодні актуальна у вихованні та становленні музикантів всіх рівнів.

Уславлена школа Г. Нейгауза – це не лише всесвітньо відомі виконавці, а й видатні педагоги, справжні хранителі живої музики, носії музичної культури. Окрім викладача Оксани Григорівни Холодної безпосереднім продовжувачем традицій Г. Нейгауза в Києві була педагогічна робота в Консерварії протягом 1961-1970рр. талановитого учня Генріха Густавовича піаніста-виконавця Всеволода Володимировича Топіліна (1908-1970). У наші дні школу Генріха Густавовича Нейгауза в Київській консерваторії представляє заслужена артистка України, професор Рада Остапівна Лисенко, яка закінчила аспірантуру по класу Генріха Густавовича в Московській консерваторії.

Висновки:

«У історії російської піаністичної культури Генріх Густавович Нейгауз – явище рідкісне, - пише Я.І. Мільштейн. Тому, хто пережив у собі силу його таланту, важко забути його воістину натхненну гру, яка дарувала людям стільки насолоди, радості, і світла» [1]. У статті «Генріх Нейгауз, У. Дельсон пише:»Є обізнані, професія яких зовсім невіддільна від їх життя. Це ентузіасти своєї роботи, люди кипучої творчої діяльності, а життєвий шлях їх – суцільне творче горіння. Такий Генріх Густавович Нейгауз». Таким він залишиться у пам'яті не тільки викладачів та студентів Київської консерваторії. Минають роки, багато старіє, стає бляклим, звітшалим, та його мистецтво, мистецтво музиканта-поета, залишиться молодим, темпераментним і окрилим. Тяжко переоцінити значення творчості фортепіанної школи Генріха Густавовича Нейгауза у формуванні української фортепіанної школи.

Література:

1. Нейгауз Г.Г. Автобиографические записки /Нейгауз Г.Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям;/вступ.ст. и коммент. Я.И. Мильштейна\ 2-е изд., испр. И доп. – М.:Сов.композитор, 1983.
2. Реферат Генріх Густавович Нейгауз /1888 – 1964/, 2013.
3. Нейгауз Г.Г. Письма к родителям.
4. Коган Г.Г. Г. Нейгауз, 1992.
5. З. Йовенко- Концертна діяльність Г.Нейгауза на Україні в 20-х роках, ж.»Музика», 1972.
6. Холодна О.Г. Г.Г.Нейгауз про роботу над образом /О.Г.Холодна/ Науково-методичні записки. –Вип.2. – К.1967.
7. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога /Г.Нейгауз. М.:Гос. муз изд.,1958.